Маһмуд әми һәр икисинин руһуна вә зөвгүнә мувафиг рус јазычы вә шаирләринин јарадычылығы илә онлары таныш етмәјә чалышырды[21].

Нәһајәт, Креве-Митскјавичусла А. Шаигин јарадычылыг достлуғу һаггында[22].

Литва классик әдәбијјатынын танынмыш сималарындан олан Викенти Иосифович Митскјавичус (1882—1954) 1909-чу илдән сонра узун мүддәт А. Шаиглә бирликдә Бакы кимназијасында мүәллимлик етмишдир. «Литвалы һәмкарым»[23] адлы хатирә гејдләриндә Викенти Иосифовичин бир јазычы вә инсан кими нәчиб сифәтләрә малик олдуғуну тәсвир едән әдиб онунла достлуг вә јарадычылыг әлагәсинин дә мүхтәсәр тарихчәсини верир.

Шаиглә В. Митскјавичусу бирләшдирән, әсасән рус дили вә әдәбијјаты иди.

В. Митскјавичус Шаигин сәтри тәрчүмәси әсасында «Ана вә оғул» («Симург гушу») балладасыны рус дилинә мәнзум тәрчүмә етмишди. «О күндән мән билдим ки, Митскјавичус рус дилиндә ше'рләр дә јазыр: (...) Бу адам рус әдәби дилинин, чанлы рус нитгинин јахшы биличиси иди»[24].

Чох кечмәдән В. Митскјавичус «Шәрг јазычы вә мүтәфәккирләриндән хәбәрдар» олан Шаигә рус вә Гәрби Авропа әдәбијјаты вә тәнгиди саһәсиндә билијинин дәринләшмәси үчүн көмәк етмәјә һазыр олдуғуну билдирир. В. Митскјавичус дејир: «Рус вә Гәрби Авропа әдәбијјатынын классикләрини дәриндән өјрәнмәк өз јарадычылығыма даһа тәләбкар олмағыма, јарадычы тәфәккүрүмүн инкишафына чох бөјүк көмәк едир»[25].

Рус дили васитәсилә Авропа әдәбијјатыны өјрәнмәсини Шаиг белә хатырлајыр: «...биз иши әввәлчә «Әдәбијјат нәзәријјәси»ндән вә Синовскинин «Поетика»сындан башладыг. Синовскидән сонра биз бөјүк бир чиддијјәтлә рус тәнгидчиләрини—Белинскини (В. Митскјавичус Белинскинин әсәрләрини көзәл билир вә ону јүксәк гијмәтләндирирди), Чернышевскини, Добролјубову өјрәндик. Сонра нөвбә Бајрона, Һөтејә, Шиллерә, Балзака, Стендала вә башгаларына чатды»[26].

Шаигин рус дили, әдәбијјаты вә педагогикасы илә танышлығы XIX әсрин ахырларындан башласа да, 1905-чи ил әрәфәсиндә вә ингилаб дөврүндә дәринләшдирир. «Мән рус әдәбијјаты илә 1903-чү илдән таныш олмушам[27]... Чеховун вә Горкинин һекајәләрини мән хүсуси бир һәвәслә охујардым. Горкинин һекајәләриндәки гејри-ади колоритли инсан образлары һәлә кәнч јашларымдан һөрмәт бәсләдијим јохсул вә мәзлум инсанлара мәним гәлбимдә бөјүк мараг јарадырды. Мән һәјата Горкинин көзләрилә бахмаг, инсаны онун севдији кими севмәк вә һәмчинин, инсанын ән јахшы сифәтләрини Горки кими тәрәннүм етмәк истәјирдим. Мәни бир јазычы кими пролетариатын һәјаты илә Горкинин әсәрләри јахынлашдырды. О заман мән онун мүбаризәјә руһландыран,

---

[21] А. Шаиг. Хатирәләрим, сәһ. 212.

[22] В. Митскјавичус һаггында әтрафлы бах: В. Арзуманов. Азәрбајчан-Литва әдәби әлагәләри, намизәдлик диссертасијасы. Бакы, 1974; В. Митскјавичус 1909—1919-чу илләрдә Бакы кимназијасынын рус дили вә әдәбијјаты мүәллими, Азәрбајчан Дөвләт Университетинин илк досентләриндән бири, сонралар Лвов Униврситетинин профессору, фәлсәфә елмләри доктору, Рома Академијасынын мүхбир үзви, Литва Елмләр Академијасынын илк президенти олмушдур.

[23] А. Шаиг. Хатирәләрим, сәһ. 342—349.

[24] Јенә орада, сәһ. 347.

[25] Јенә орада, сәһ. 348.

[26] Јенә орада.

[27] Сөһбәт кениш мигјасда танышлыгдан кедир. Шаигин һәлә Тифлис Рүшдијјә мәктәбиндә Крылову, Пушкини өјрәндији, әзбәрләдији, Хорасанда Крыловдан тәрчүмәләр етдији мә'лумдур.

бөјүк ингилаби пафосла јазылмыш «Фыртына гушу», «Шаһин нәғмәси»[28] кими әсәрләрини Азәрбајчан дилинә тәрчүмә едиб дәрсликләрә дахил етмишдим»[29].

Бу сөзләр «Шаиг вә рус әдәбијјаты» проблеминин чох мүһүм бир чәһәтини—бу әдәбијјатын Шаигә нә вердијини, онун јарадычылығы үчүн һансы бахымдан әһәмијјәтли вә фајдалы олдуғуну баша дүшмәјә көмәк едир.

А. Шаиг Толстојун бәдии ирсиндән вә Толстојдан һәм ушаг јазычысы, һәм дә бөјүкләрә мәхсус даһијанә әсәрләр мүәллифи кими фајдаланмышдыр. Јарадычылығынын илк дөврүндә о, Толстојун бир нечә ушаг һекајәсини Азәрбачан вә фарс дилләринә тәрчүмә едиб дәрсликләрә салмышдыр[30].

Бүтүн реалист мүасирләри, гәләм јолдашлары кими, Шаиг үчүн дә Чеховун «Үмуми сәадәтә хидмәт етмәк арзусу», халг талеји һаггында дәрин дүшүнчәләри, ади һадисә вә сәһнәләрдә, ади предметләрдә белә көзәллик ахтарыб тапмасы чох гијмәтли вә диггәтәлајиг иди. Халгынын милли хүсусијјәтләрини өзүнәмәхсус орижинал бојаларла көстәрән Шаигин «Көч», «Мәктуб јетишмәди», «Анабачы» кими әсәрләри бөјүк рус классикинин реалист јарадычылыг ән'әнәләри илә сәсләшир.

А. Шаиг Чеховун кәнчләрин тәрбијәсиндә хүсуси әһәмијјәти олан «Саил» һекајәсини тәбдил едиб «Күлзар» дәрслијинә дахил етмишдир[31].

Беләликлә, Абдулла Шаигин рус классик әдәбијјаты илә идеја-јарадычылыг әлагәси, үмумијјәтлә, XX әср Азәрбајчан-рус әдәби әлагәләри тарихинин диггәтәлајиг сәһифәләриндән бири сајыла биләр.

Т. Халилова

РОЛЬ РУССКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ В ТВОРЧЕСКОМ РАЗВИТИИ МОЛОДОГО ШАИКА

Идейно-творческие связи известного азербайджанского писателя, переводчика и педагога А. Шаика (1881—1959 гг.) с русской классикой — одна из замечательных страниц не только летописи его многогранной деятельности, продолжавшейся несколько десятилетий, но и вообще истории азербайджанско-русских литературных отношений. Мемуары А. Шаика, анализ его художественных произведений, а также литературные источники свидетельствуют о том, что, наряду с родной азербайджанской литературой и многовековой поэзией Востока, с которыми знакомство Шаика начинается с малых лет, неоценимую роль в становлении и развитии его как писателя сыграли русский язык, русская литература и культура.

Определяя характер и пути приобщения этого оригинального, самобытного писателя к наследию Крылова и Пушкина, Гоголя и Лермонтова, Белинского и Некрасова, автор статьи подчеркивает важную роль национального культурного пробуждения, революции 1905—1907 гг., общественно-литературной среды молодого Шаика, его непосредственные творческие контакты с прогрессивными представителями русской интеллигенции, и, наконец, совместные усилия его с современниками по переводу и пропаганде шедевров русской литературы. Особое место в статье отводится таким малоизученным вопросам, как литературное и научно-педагогическое сотрудничество А. Шаика с Н. Наримановым, А. Саххатом и В. Мицкявичусом.

---

[28] «Шаһин нәғмәси»нин Шаиг тәрәфиндән тәрчүмә олундуғуна даир һеч бир мә'лумат јохдур.

[29] А. Шаигин М. Арифә мәктубу. Горьковские чтения, 1947—1948, М-Л., 1949, сәһ. 475. Мәктубун әсли академик М. Арифин архивиндәдир.

[30] Әтрафлы бах: Ә. Бағыров. Толстој вә Азәрбајчан, Бакы, 1974, сәһ. 109.

[31] А. Шаиг. Күлзар, Бакы, 1912.

тәрчүмәләри илә онун өз јарадычылығы арасында сых идеја вә сәнәткарлыг әлагәси нәзәрә чарпыр.

Пушкинин лајигли хәләфи М. Ј. Лермонтова мүнасибәтиндә дә Шаиг еjни идеја-естетик амилләрә әсасланырды. Зүлмә гаршы барышмаз, азадлыға вурғун олан Лермонтовун поезијасы Шаигин хүсусилә ше'р јарадычылығы, поетик фикир вә дујғулары илә чох һәмаһәнк иди. Дикәр тәрәфдән, Лермонтова бәләд олдугча Шаиг ашкар көрүрдү ки, Гафгаз халгларынын талеји шаири бүтүн өмрү боју дүшүндүрмүш вә Гафгазда истәр сүркүндән габаг, истәрсә сүркүн илләриндә кечирдији һәјат онун поезијасында дәрин изләр бурахмышдыр. Лермонтовла Шаиг јарадычылығы арасындакы мүнасибәтләр идеја-психоложи јахынлыг чәрчивәсиндә мәһдудлашмајыб, бә'зи сүжет паралелләриндә, инсан характерләринин ачылмасы, милли колорит вә с. чәһәтләрдә дә өзүнү көстәрир. Бунун һәгигәтән белә олдуғуна инанмаг үчүн Шаигин «Мәрһәмәтли Әдһәм» (1908) вә «Ики фамилијанын мәһви» (1910) поемалары илә Лермонтовун Гафгаза һәср етдији поемаларыны (онларын бә'зиләрини Азәрбајчан дилинә Шаиг тәрчүмә етмишдир) мүгајисәли тәһлил етмәк кифајәтдир. Мәсәлән, бу әсәрләрдән биринчиси — «Мәрһәмәтли Әдһәм» дә Лермонтовун «Һачы Абрек» вә с. поемалары кими Дағыстан һәјатындан бәһс едир. Поема намус гисасы, гатилә чәза вермәк, милли адәт-ән'әнәни горумаг, дүшмәнә гаршы амансыз олмаг, вурушда мәрдлик көстәрмәк кими мотивләр үзәриндә гурулмушдур. Бу поемалар көстәрир ки, «XX әср Азәрбајчан поезијасында мәнзәрә лирикасынын, ичтимаи-сијаси мәзмунлу лириканын, романтик ше'рин, поема жанрынын, јығчам сүжетли әсәрләрин јараныб инкишаф етмәсиндә бир чох башга мүасирләри илә јанашы Шаигин дә көркәмли ролу олмушдур»[13].

Азәрбајчан охучусунун Н. А. Некрасовла өз ана дилиндә танышлығы XIX әсрин 80-чы илләриндән башланмышды. Бөјүк шаирдән илк тәрчүмәни («Мәрди-мүттәги») К. Кәнкәрли етмиш вә бу тәрчүмә «Кәшкүл» гәзетиндә чыхмышды. XX әсрин әввәлиндә Н. А. Некрасов Ч. Мәммәдгулузадә, Е. Султанов, А. Сәһһәт вә башга Азәрбајчан јазычыларынын симасында јени пәрәстишкарлар вә тәблиғатчылар тапмыш, онун јаратдығы «кәдәр вә интигам» поезијасы тәрчүмә әдәбијјатынын гијмәтли бир һиссәси олмушдур[14]. Шаиг бу естафети өз сәләфләриндән алараг даһа да ирәли кетмишдир. Онун һәмин саһәдә фәалијјәти әсасән тәрчүмә аспектиндә олмушдур[15].

Шаигин рус әдәбијјатыны, онун јүксәк идеја-сәнәткарлыг мәзијјәтләрини дәрк едиб гаврамасы, өз мә'нәви аләминин үзви бир һиссәсинә чевирмәси мүрәккәб бир просес олмуш вә бу просес әсасән үч истигамәтдә кетмишдир: 1) билаваситә рус зијалылары, һәмчинин рус дили вә әдәбијјатыны мүкәммәл билән Азәрбајчан јазычы, журналист вә мүәллимләри илә әлагә, танышлыг, достлуг, башга сөзлә, «шәхси тәмаслар»; 2) рус әдәбијјаты вә мәтбуатыны мүталиә; 3) рус әдәбијјатындан тәрчүмә, тәбдил вә игтибаслар.

Һәмин просесә көмәк едән бир нечә јазычынын — Н. Нәриманов, А. Сәһһәт вә В. Митскјавичусун ролу диггәтәлајигдир.

Һәлә семинаријада охудуғу илләрдән дүнја әдәбијјатыны, о чүмләдән рус классикләрини дәриндән охујуб өјрәнмәјә башлајан Н. Нәриманов, Пушкин вә Гогол, Шедрин вә Некрасов, Чехов вә Толстој јарадычылығы илә јахындан таныш иди[16]. Азәрбајчан әдибинин јарадычылығы илә бөјүк рус ингилабчы демократлары Белински, Чернышевски вә Добролјубовун ирси арасында да гырылмаз телләр варды. Н. В. Гоголун «Мүфәттиш» пјесини илк дәфә Азәрбајчан дилинә тәрчүмә едән, ону 1896-чы илдә илк дәфә Азәрбајчан сәһнәсиндә тамашаја гојан да Н. Нәриманов олмушдур.

Јашча Шаигдән бөјүк Н. Нәриманов өз јарадычылыг вә ичтимаи фәалијјәти, рус мәдәнијјәтинә һөрмәти илә кәнч достуна нүмунә иди. Онларын аиләликлә јахын олмалары бу тә'сири даһа да гүввәтләндирмишди. Семинаријаны јеничә битирмиш кәнч мүәллим Тифлисә гајыдандан сонра Шаигкилә кетмиш вә Шаиг ону илк дәфә өз аиләләриндә көрмүшдү. Бу илк танышлыг сонралар достлуға чеврилмишди. Шаиг Бакыја көчән кими көмәк үчүн илк мүрачиәт етдији адам артыг о заман Азәрбајчанын танынмыш јазычысы, мүәллими вә ичтимаи хадими сајылан Н. Нәриманов олур. О, Шаигә мүәллимлик имтаһаны вермәји мәсләһәт көрүр вә она көмәк едир: «Нәриман Нәриманов мәнә Азәрбајчан дили вә әдәбијјатына даир, рус мүәллимләри исә рус дилиндә методикаја аид суаллар верирдиләр. Суаллара бир-бир чаваб вердим. Чавабларымдан мүәллимләрин разы галдыгларыны күләш вә ачыг сималарындан дујурдум»[17]. 1901-чи илдә Нәриманов Бакы Дөвләт думасынын маариф шө'бәси мүдиријјәтиндә ишләјән Михаил Агановичә јазырды: «...Иш сизинлә көрүшмәјимә мане олур, анчаг сизин аличәнаблығыныза вә хејирхаһлығыныза үмид бәсләјиб, сизә јазылы мүрачиәтә чүр'әт едирәм. Татар дили мүәллими Мирзә Абдулла Талыбзадәнин «рус-татар» мәктәбләриндә мүәллим вәзифәсинә тә'јин олунмасыны хаһиш едирәм. О, һәмин фәнни һәтта орта мәктәбләрдә демәк һүгугуна маликдир вә рус дилини кифајәт гәдәр јахшы билир»[18].

А. Шаигин Азәрбајчанда дүнја әдәбијјатынын вә рус классик ирсинин тәблиғи саһәсиндә мүстәсна хидмәтләри олан Аббас Сәһһәтлә достлуғу да диггәти чәлб едир. «Сәһһәт рус әдәбијјатыны бөјүк бир мәһәббәтлә севирди. О, вахтынын мүһүм бир һиссәсини рус дилини даһа дәриндән өјрәнмәјә, рус јазычыларындан тәрчүмә етмәјә һәср едирди. О, рус шаирләринин бир чох дәјәрли әсәрләрини бөјүк мүвәффәгијјәтлә тәрчүмә етмиш вә кәнч зијалыларымызы рус әдәбијјаты илә таныш етмишдир. Бу хүсусијјәтләринә көрә иди ки, һәлә 1912-чи илдә чап етдирдијим «Күлзар» дәрслијиндә Сәһһәти әдәбијјатымызын Жуковскиси адландырмышдым[19].

А. Сәһһәтлә Шаиг илләр боју көрүшүб јарадычылыг әмәкдашлығы етмиш, бирликдә дәрслик јазмыш, Сабир вә Һадинин дә иштиракы илә ше'р мәчлисләри кечирмиш, мәктублашмышлар[20].

А. Сәһһәтин, Ә. Һагвердијев, Ф. Көчәрли, М. Маһмудбәјов, С. Гәнизадә, Ү. Һачыбәјов кими һәмфикирләри дә варды. Буну Шаигин хатиратындакы бә'зи фактлардан да көрмәк олар: «Јај тә'тили мүнасибәтилә шамахылы мүәллимләр Шамахыја топландыглары заман Сабирлә Сәһһәт үчүн санки бајрам башланырды. Мүәллимләр, еләчә дә

---

[13] Л. Исмајылов. Абдулла Шаигин һәјат вә јарадычылығы, Бакы, 1962, сәһ. 79.

[14] А. Мирахмедов. Из истории распространения наследия Н. А. Некрасова в Азербайджане, «Докл. АН Азерб. ССР», 1957, XIII, № 1; Ш. Курбанов. Этапы развития азербайджанско-русских литературных связей, Баку, 1964; А. Зејналов. «Кәшкүл» гәзетиндә әдәбијјат мәсәләләри, намизәдлик диссертасијасы.

[15] Т. Хәлилова. А. Шаигин архивиндән. «Азәрбајчан» журналы, Бакы, 1972,

[16] Әтрафлы бах: Ф. Көчәрли. Нәриман Нәриманов, Бакы, 1965, сәһ. 29—30.

[17] А. Шаиг. Хатирәләрим, сәһ. 146.

[18] Ситат Ф. Көчәрлинин «Н. Нәриманов вә Азәрбајчан мәдәнијјәти» адлы мәгаләсиндән көтүрүлмүшдүр. «Азәрбајчан» журналы. 1970, № 12, сәһ. 12.

[19] А. Шаиг. «Хатирәләрим, сәһ. 214.

[20] Мүасирләри Сабир һаггында, Бакы, 1962; К. Талыбзадә. Аббас Сәһһәт, Бакы, 1955.

чох-чох бундан әввәл Азәрбајчанын габагчыл адамларынын нәзәрини Русијаја чәлб етмишди»[2].

90-чы илләрдә Тифлисдә јашајан азәрбајчанлылар мүһитиндә рус, Гәрб вә Шәрг мәдәнијјәтләринә мүнасибәтдә ики зидд мејл варды. «...Јени, габагчыл көрүшләрлә көһнә, мүртәче көрүшләр мүбаризә апарыр, үз-үзә кәлирди»[3]. «Хатирәләрим»дә Шаиг тифлисли Молла Һәсән ағанын минбәрдән, мәсәлән, белә вә'зләр етдијини мисал кәтирир: «Һәр кәсин ханәсиндә русча китаб олса, һәр кәс өзүнү руса бәнзәдиб рус әлбисәси кејинсә, һәр ким ушагларыны рус мәктәбләриндә тә'лим вә тәһсил алмаға гојса, гијамәт күнү алла-тааланын вә пејғәмбәримиз Мәһәммәд әлејһиссәламын һүзуруна үзүгара кедәчәкдир»[4].

Белә зиддијјәтли бир мүһитдә бөјүјүб тәрбијә вә тәһсил алан Шаиг рус дилини, әдәбијјатыны марагла өјрәнирди. Шаигин охудуғу Тифлис мәктәбиндә ана дили дәрси рус педагогу Ушинскинин принсипләри илә јазылмыш «Вәтән дили», даһа сонралар «Ушаг бағчасы» кими дәрсликләр әсасында кечилирди[5]. Әдиб јазыр: «Ушаглыгдан әдәбијјата дәрин ешгим вар иди. Истәр Азәрбајчан, истәрсә дә рус, фарс дилләриндә јазылмыш мәнзум парчалары бөјүк һәвәслә изләјирдим»[6]. Һәмин илләрдә о, Гасымбәј Закирин, Һәсәнәли хан Гарадағинин орижинал ше'рләри илә јанашы, Крыловдан тәрчүмә олунмуш тәмсилләри, Пушкин вә Лермонтовун русча ше'рләрини дә әзбәрләјирди. Шаигин охудуғу мәктәбдә ингилаби руһлу әсәрләрә мараг вә рәғбәт гүввәтли олмушдур. Јазычы синиф јолдашларындан биринин: «Пусть погибнет русский царь», «кровожадный государь!»[7] бејтини лөвһәдә јазмасыны вә бунун үстүндә бүтүн ушагларын чәзаландырылдығыны јазыр.

Мәктәбин диггәтәлајиг хүсусијјәтләриндән бири орада рус дили вә әдәбијјатына чидди фикир верилмәси иди. Бу, һеч дә тәәччүблү дејилдир. Бурада дәрс дејәнләрдән Бахшәли бәј вә Паша бәј о дөврүн габагчыл тәһсил мүәссисәләриндән олан Гори мүәллимләр семинаријасынын мә'зунлары иди. Шаиглә бир синифдә охујан, сонралар «Бакы вә Тифлисдә нәшр едилән рус гәзетләриндә чыхан мәгаләләри илә шөһрәт газанмыш Шаһһүсејн Минасазов»[8] да илк тәһсилини бу мәктәбдә алмышды.

1893-чү илин јајында Абдулла Тифлисдәки тәһсилини јарымчыг гојуб анасы вә гардашы илә Хорасана кетмәли олур вә беләликлә бир мүддәт онун тәһсилиндә Шәрг әдәбијјаты үстүн јер тутур. Лакин ушаглығындан мүсәлман тә'лим-тәһсил ганун-гајдаларынын зиддинә олараг рус дили вә әдәбијјатына бөјүк мараг көстәрән кәнч Абдулла Хорасанда да рус классикләрини өјрәнмәкдә давам едир. Тифлисдән кәләндә о өзү илә Сә'динин «Күлүстан»ындан әлавә рус дилиндә бир әдәбијјат мүнтәхәбаты да кәтирмишди ки, бу китабдан о, Пушкин вә Лермонтову, хүсусилә Крыловун тәмсилләрини охујарды.

Кәнч ше'р һәвәскарларынын Крыловдан фарсчаја тәрчүмәләри («Гурд вә пишик», «Ики өкүз», «Гарға вә түлкү» вә с.) онун бу саһәдә кәләчәкдә көрәчәји бөјүк јарадычылыг ишинин илк мәрһәләси, һазырлыг дөврү олмушдур[9].

---

[2] «Бакински рабочи» гәзети, 24 мај 1946-чы ил, № 110.
[3] А. Шаиг. Хатирәләрим. Бакы, 1973, сәһ. 18.
[4] Јенә орада, сәһ. 32. Шаиг јазыр ки, Молла Һәсәнин өз оглу Тифлисдә кимназија гуртармышдыр.
[5] Әтрафлы бах: А. Абдуллајев. Азәрбајчан дилинин тәдриси тарихиндән. Бакы, 1966, сәһ. 100—108.
[6] А. Шаиг. Хатирәләрим, сәһ.11.
[7] Јенә орада, сәһ. 14.
[8] Јенә орада, сәһ. 16. Әдәбијјат тарихиндә бу јазычы Һүсејн Минасазов ады илә танынып.
[9] Сонралар А. Шаиг һәмин тәрчүмәләрини фарс дилиндә чап олунан «Күлшәнн-әдәбијјат» (Бакы, 1910) дәрслијиндә нәшр етдирмишди.

Ушаглыг вә илк кәнчлик илләриндә Шаигин әдәби тәһсили вә мәшғәләләри үч әсас истигамәтдә—Азәрбајчан әдәбијјаты, Шәрг әдәбијјаты вә рус әдәбијјаты истигамәтиндә кедирди.

А. Шаигин мүталиә даирәси кениш иди. О, Азәрбајчан вә Шәрг әдәбијјаты нүмунәләри илә јанашы, рус вә Авропа классикләринин дә әсәрләрини мүнтәзәм охујурду. Мәгаләләриндән мә'лум олур ки, о, дүнја әдәбијјатында мөвчуд олан классисизм, сентиментализм («һиссијјун»), реализм («һәгигијјун»), романтизм («хәјалијјун») кими әдәби мәктәбләрин нүмајәндәләринин әсәрләрини мүталиә етмиш, илләр боју онлары тәһлил вә мүһакимәдән кечирмишдир. Рус әдәбијјатындан данышаркән Шаиг бу чәрәјанларын һансы тарихи ардычыллыгла јарандығыны чох дүзкүн изаһ едир: «Узун бир мүддәт јашамыш олан классисизм әдәбијјаты јыхылмыш, јеринә даһа һәјати олан, Карамзин тәрәфиндән «һиссијјун», Жуковски тәрәфиндән «хәјалијјун» мәсләки гаим олмуш, әдәбијјатда шәкил, әда, фикир вә мә'нача ејни бир һәрәкат башланмышды. «Һәгигијјун» мәсләки-әдәбисинин тәмәли Крылов вә Грибоједов тәрәфиндән гојулмуш, XVIII әсрдән е'тибарән башланмыш олан халгчылыг фикри дә күндән-күнә инкишаф едәрәк, о дөврүн шаирләри тәрәфиндән тәрәннүм олунурду»[10].

Абдулла Шаигин јарадычылығы илә рус әдәбијјаты арасындакы гаршылыглы әлагә алтмыш илдән артыг давам етмиш, мүхтәлиф мәрһәләләр кечмишдир. Онун мүасирләри вә гәләм јолдашлары Н. Вәзиров, Н. Нәриманов, Ҹ. Мәммәдгулузадә, Ә. Һагвердијев, С. С. Ахундов, А. Сәһһәт вә башгалары да дүнја әһәмијјәтинә малик олан рус әдәбијјатыны, Крылов вә Пушкин, Белински вә Лермонтов, Гогол вә Некрасов, Толстој вә Чехов, Чернышевски вә Горки кими классикләри јүксәк гијмәтләндирир, онларын әсәрләрини Азәрбајчанда тәблиғ едирдиләр. Азәрбајчан јазычылары доғма әдәбијјатын көзәл ән'әнәләрини давам вә инкишаф етдирмәклә јанашы, дүнја әдәбијјатынын надир нүмунәләрини јаратмыш, рус јазычыларындан һәјаты реалистчәсинә әкс етдирмәк, чанлы вә еһтираслы инсан характерләри јаратмаг, типик һадисәләри сечмәк јолларыны да өјрәнир, онларын чәмијјәтдәки рәзаләтләри тәнгид үсулларына, бу јолда сатира вә јумордан истифадә етмәк манераларына јијәләнирдиләр. Азәрбајчан классикләри һәјаты һәртәрәфли әкс етдирмәк үчүн мөвчуд гурулушу тәнгид атәшинә тутмағын кифајәт олмадығыны, чәмијјәти бу бәладан гуртармаг үчүн мүәјјән ичтимаи гүввәләрә әсасланмағын вә бу гүввәләри әкс етдирмәјин зәрурәтини һисс етмишләр; ичтимаи һәјатын јетишдирдији фәрһадлары, фәхрәддинләри јарадаркән, шүбһәсиз, онлар рус реализминин јени наилијјәтләриндән дә фајдаланырдылар[11].

М. Ф. Ахундов вә С. Ә. Ширвани, Н. Вәзиров вә Ҹ. Мәммәдгулузадә, Н. Нәриманов вә А. Сәһһәт кими Шаиг дә Пушкинә дәрин мәһәббәт бәсләјир[12], онун јарадычылығынын идеја-мәзмун вә сәнәткарлығындан өјрәнир, ондан тәрчүмәләр едирди. 1905-чи илдән сонра Шаиг Пушкинлә даһа јахындан марагланмаға башламышды. Даһи шаирин «Азадлыг» одасы, «Сибирә мәктуб»у, «Борис Годунов», «Јевкени Онекин» кими классик әсәрләри кәнч Азәрбајчан јазычысына бәдии сөзү халгын ичтимаи амалына һәср етмәји, дөврүн мүһүм мәсәләләриндән јазмағы, вәтәнпәрвәрлик вә демократизм мөвгејиндә мөһкәм дурмағы өјрәдирди. Елә буна көрәдир ки, шаирин «Дајәмә», «Гыш кечәси», «Дустаг» кими

---

[10] А. Шаиг. М. Ф. Ахундов һаггында мүлаһизәләрим. М. Ф. Ахундов. Мәгаләләр мәчмуәси, Бакы, 1962, сәһ. 49.
[11] Бах: Ҝ. Талыбзадә. Горки вә Азәрбајчан, Бакы, 1959, сәһ. 13—14.
[12] Әтрафлы бах: А. С. Пушкин вә Азәрбајчан әдәбијјаты, Бакы, 1949.

о советской поэзии, где уделил внимание и творчеству литовских, латышских и эстонских поэтов. Теоретические проблемы, поставленные С. Вургуном, обогатили новыми художественными качествами и поэзию народов Прибалтики.

Большая дружба завязалась между С. Вургуном и А. Венцловом, Я. Судрабкалнисом, А. Веяном, Ю. Смуллом. Любовь и уважение к азербайджанскому другу нашли свое художественное отражение в произведениях писателей и поэтов Прибалтики, именно в очерке А. Венцловы «Мы все его любили», в портрете-миниатюре Я. Судрабкалниса «Самед Вургун», в очерке В. Руя «Дни дружбы» в стихотворении А. Веяна «Не верю, что поэты умирают» и др.

Знакомясь с творчеством С. Вургуна, некоторые прибалтийские поэты были покорены национальным своеобразием, глубокой жизненной мудростью азербайджанской поэзии.

В данной статье рассматриваются и переводы произведений С. Вургуна на литовский, латышский и эстонский языки, которые сыграли огромную роль в ознакомлении прибалтийских читателей с творчеством азербайджанского поэта.

АЗӘРБАЈЧАН ССР ЕЛМЛӘР АКАДЕМИЈАСЫНЫН ХӘБӘРЛӘРИ
Әдәбијјат, дил вә инчәсәнәт серијасы, 1976, № 2

ИЗВЕСТИЯ АКАДЕМИИ НАУК АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ССР
Серия литературы, языка и искусства, 1976, № 2

ТАМИЛЛА ХӘЛИЛОВА

КӘНЧ ШАИГИН ЈАРАДЫЧЫЛЫҒЫНДА РУС ӘДӘБИЈЈАТЫНЫН РОЛУ

Дүнја классикләринин јарадычылыг тәчрүбәси көстәрир ки, јазычы өз вәтәни, халгы илә мөһкәм бағлы олдуғу, милли, доғма әдәбијјаты илә бәрабәр, башга халгларын мүтәрәгги әдәби ирсини дә өјрәндији вә онлардан јарадычы сурәтдә фајдаландығы заман әсил сәнәт јолуна дүшүр. «Дүнја әдәбијјаты тарихи бир нәфәр дә олсун милли әдәби ирсә бағлы олмајан бөјүк сәнәткар танымадығы кими, бәшәр бәдии тәфәккүрүн инкишаф јолларындан хәбәрдар олмајан бөјүк сәнәткар да танымамышдыр (...). Тарих милли әдәби ирсдән узаг олан вә она е'тинасызлыг көстәрән бир чох бәдии исте'дадларын сөнүб кетдијинин шаһиди олдуғу кими, мәһдуд милли чәрчивәјә гапылыб галан, ону анчаг тәблиғ етмәклә кифајәтләниб дүнја әдәби просесиндән, онун бәдии наилијјәтләриндән хәбәрсиз олан исте'дадларын да сөнүб кетдијинин, унудулдуғунун шаһиди олмушдур»[1].

Азәрбајчан классик әдәбијјаты һәлә гәдим заманлардан кениш бејнәлмиләл гаршылыглы мәдәни әлагәләр шәраитиндә инкишаф етмишдир. Јарадычылығы дүнја әдәбијјаты илә сых бағлы олан Азәрбајчан классикләриндән бири дә Абдулла Шаигдир.

Әдәбијјат һәлә ушаглыгдан Шаигин мә'нәви инкишафында гүввәтли амилләрдән бири олмушдур. О, әдәбијјаты севмиш, елм вә сәнәтин мүхтәлиф саһәләринә даир китаблары һәвәслә охумуш, онлардан тә'сирләнмишдир.

А. Шаигин бир сәнәткар, әдәбијјат хадими кими јетишиб инкишаф етмәсинә тә'сир көстәрән әдәби мәнбәләр мүхтәлиф вә кенишдир. Бу мәнбәләр ичәрисиндә рус әдбијјаты хүсуси јер тутур. Әдибин өзү рус әдәбијјатынын габагчыл ролуну, онун тә'сир күчүнү белә гијмәтләндирирди: «Суриковун әлван лөвһәләринә, Репинин һәјат вә еһтирасла чошубдашан рәсмләринә ким лагејд баха биләр? Чајковскинин үрәкләрә нүфуз едән мә'на долу, фүсункар мусигиси кимин руһуну охшамаз? Пушкинин ше'рләри, Туркенев вә Толстојун романлары, Чеховун һекајәләри кимин ағыл, һиссијјат вә тәәссүратыны әсир етмәз? Горки вә Мајаковскинин чағырыш сәсләри кими ојатмаз? Рус мәдәнијјәтинин мәһз бу үмумбәшәри маһијјәти, русларын мәһз бу мүтәрәгги фәалијјәти һәлә

---

[1] М. Чәфәр. Пушкинин рус әдәбијјатында мөвгеји. «Әдәбијјат вә инчәсәнәт» гәзети, 2 ијун 1974-чү ил.

M.F.Axundov adına
Azərbaycan Milli
Kitabxanası